

Samen naar de taalschool

Drs. A. van der Rest (secretaris Onderwijsraad)

Toespraak gehouden tijdens de conferentie *OALT is dood, leve de meertalige burger in een pluriforme samenleving*, in Den Haag op dinsdag 12 september 2006.

In januari van dit jaar stelde het gemeentebestuur van Rotterdam gedragsregels vast voor de stad. Met die regels hoopte het stadsbestuur respect en tolerantie te bevorderen en discriminatie tegen te gaan. Eén van de belangrijkste regels uit de Rotterdam-code was dat de stedelingen in openbare ruimtes Nederlands moesten praten. Wethouder Geluk legde uit wat openbare ruimtes zijn: de school, het werk, de straat en het buurthuis. Ook thuis zouden allochtone ouders hun kinderen grotendeels in het Nederlands moeten opvoeden. Het ging ze er in Rotterdam om een signaal af te geven aan alle anderstalige burgers: let op, spreek Nederlands.

De discussie over die gedragscode is een illustratie van de tijdgeest. Ik hoor ook vaker schoolleiders zeggen dat ze Nederlands willen horen in hun gebouwen. Ze ontmoedigen kinderen om Turks of Arabisch te spreken. We zijn dus met z'n allen een heel eind af komen te staan van de vroegere praktijk waarin we allochtone kinderen stimuleerden hun thuistaal te leren. In enkele jaren tijd zijn de opvattingen over dit onderwerp behoorlijk veranderd.

Wij buigen ons hier vanmiddag over de vraag hoe we meertaligheid in het onderwijs vorm kunnen geven. Een vraag dus, die haaks lijkt te staan op de code die burgers voorschrijft in openbare ruimtes Nederlands te spreken. Een vraag die de tijdgeest lijkt te negeren. Hoe zinvol is de vraag of en hoe we meertaligheid in het onderwijs kunnen bevorderen? Ik denk dat het een zeer zinvolle vraag is. En ik zal u uitleggen waarom. Daarvoor wil ik graag beginnen bij het begin. Ik schets u eerst een korte geschiedenis van het onderwijs in de thuistaal. Daarna licht ik het advies toe dat de Onderwijsraad erover gaf in 2001. En tot slot zal ik u vertellen waarom dat advies nog steeds zijn waarde heeft.

Ik begin bij het begin. Het onderwijs in allochtone levende talen kent een bewogen geschiedenis. Bij de komst van de eerste gastarbeiders in de jaren zestig van de vorige eeuw ging men ervanuit dat deze groep niet in Nederland zou blijven. Het leren van de Nederlandse taal had geen prioriteit. Wel was het van belang dat de kinderen van de gastarbeiders les kregen in hun moedertaal en ook informatie ontvingen over hun eigen cultuur. Het onderwijs in de thuistaal is dus begonnen als terugkeeronderwijs. Toen van terugkeer geen sprake bleek en gastarbeiders moesten integreren in de samenleving, kregen de lessen een andere functie. Begin jaren tachtig vond men dat de taallessen allochtone kinderen een positief zelfbeeld moesten geven. De lessen zouden ook de kloof tussen school en thuis verkleinen. En tot slot zouden allochtone kinderen meer openstaan voor andere culturen als ze vertrouwd waren geraakt met hun eigen achtergrond.

Over deze culturele functie van het taalonderwijs ontstond begin jaren negentig discussie. Er was een nieuw doel in beeld gekomen. Het leren van de eigen taal zou helpen bij het leren van de Nederlandse taal en dús bij het bestrijden van leerachterstanden. Er ontstond verwarring over welk doel het belangrijkste was: het culturele doel of het didactische. De Commissie Allochtone Leerlingen in het Onderwijs adviseerde in 1992 om de lessen los te koppelen van het achterstandsbeleid. De commissie vond dat minderheidsgroepen recht hadden op onderwijs in de eigen taal, óók als er geen sprake was van achterstand. De commissie introduceerde de naam die we nu nog gebruiken: onderwijs in allochtone levende talen (oalt). Uit het advies van deze commissie kwam in 1998 de Wet-oalt voort. De wet legde de nadruk op cultuureducatie. Het hoofddoel van het onderwijs in eigen taal was het leren van de moedertaal. Daarmee zou de leerling kennis kunnen nemen van de eigen cultuur en zelfbewuster kunnen integreren in de Nederlandse samenleving. Oalt zou bovendien een bijdrage moeten leveren aan het behoud van de culturele verscheidenheid in Nederland.

De wet beschouwde oalt dus vooral als cultuureducatie, maar hield de deur open voor taalondersteuning. Dit was het zogenoemde meersporenbeleid. Gemeenten, die verantwoordelijk waren voor de uitvoering van oalt, konden kiezen hoe ze de middelen inzetten: voor cultuuronderwijs óf om achterstanden mee te bestrijden.

Samenvattend kan ik zeggen dat oalt rond de eeuwwisseling drie doelen had.

- In de eerste plaats was er het didactische doel. Het leren van de thuistaal zou ondersteunend zijn voor het Nederlands en misschien ook voor andere vakken.
- In de tweede plaats had oalt een maatschappelijk doel. Als minderheden de kans kregen hun eigen taal te leren, dan gaf ze dat een plaats in de samenleving en zou dat de integratie bevorderen.
- Tot slot was er het individuele doel. Individuen of groepen individuen die hun eigen taal wilden leren spreken en schrijven, of beter wilden leren spreken en schrijven, moesten daar een mogelijkheid voor hebben.

Tot zover de theorie en de geschiedenis achter het onderwijs in allochtone levende talen. Maar hoe ging het in de praktijk? Hadden we met de Wet-oalt een schaap met vijf poten gecreëerd?

Zo zou je het wel kunnen zeggen. Bij de Onderwijsraad stelden wij in 2001 vast dat de wisselende doelstellingen achter oalt in de praktijk tot problemen leidden. Alleen al om technische redenen was de wet niet goed uitvoerbaar. Het aantal allochtone leerlingen was rond de eeuwwisseling flink gestegen naar ruim 200.000. Gezamenlijk spraken zij 160 verschillende talen. Het was onmogelijk om voor al die taalgroepen gekwalificeerde leerkrachten te vinden. Het resultaat was dat de gemeenten de oalt-middelen massaal inzetten voor taalondersteuning. En dan specifiek voor de twee grootste taalgroepen: Turks en Arabisch. Dat terwijl dus in de wet het zwaartepunt werd gelegd bij cultuureducatie. Er ging maar een derde van het budget naar cultuureducatie, en ook hiervoor werden alleen de taalgroepen Turks en Arabisch bediend. De oalt-leerkrachten waren niet opgeleid om taalondersteuning te bieden. Vaak ontbraken goede leermiddelen. De Onderwijsraad kon bovendien in 2001 geen harde bewijzen vinden voor de stelling dat het leren van de thuistaal het leren van het Nederlands vergemakkelijkte. De raad was er ook niet van overtuigd dat het leren van de thuistaal de integratie van minderheden in onze samenleving zou helpen.

Wij kwamen daarom vijf jaar geleden met een betrekkelijk simpele oplossing. Taalondersteuning, of beter gezegd: achterstandsbestrijding, wilden wij loskoppelen van cultuureducatie. Wij dachten, en denken ook nu nog, dat het twee verschillende zaken zijn. Taalondersteuning moest geen deel meer uitmaken van het oalt-beleid. Het geld dat nodig was voor taalondersteuning zou moeten worden ondergebracht bij het nt2-beleid: het beleid voor Nederlands als tweede taal. Het geld voor cultuureducatie moest worden ingezet om onderwijs in de thuistaal buitenschools te organiseren. De raad adviseerde in 2001 om daarvoor lokaal taalscholen op te richten. Het model was vergelijkbaar met dat voor muziekscholen. Zoals de muziekschool subsidie ontvangt, kan ook de taalschool aanspraak maken op overheidsgeld. Maar de deelnemers aan het onderwijs, of in dit geval hun ouders, moesten er zelf ook iets voor over hebben als ze wilden dat hun kinderen de thuistaal leren. De taalschool zou niet alleen inspelen op de wens van allochtonen om hun moedertaal te leren, maar ook openstaan voor autochtonen die bijvoorbeeld Turks of Arabisch wilden leren. De raad adviseerde om alle nieuwe moderne vreemde talen onder te brengen in de taalschool, de 'oude' moderne vreemde talen als Engels, Duits en Frans uitgezonderd.

Met dit advies wilde de raad zich richten op wat ik eerder het derde doel noemde van oalt: het individuele doel. Het onderwijs in eigen taal en cultuur was bedoeld voor individuen of groepen individuen die hun thuistaal wilden leren. Wel zagen wij de taalschool destijds als een ontwikkelingsmodel. We sloten niet uit dat op langere termijn ook voor het tweede, maatschappelijke doel, het bevorderen van de integratie, aandacht zou kunnen zijn via de taalschool. Het eerste doel, het leren van de thuistaal ter ondersteuning van het Nederlands, vonden we niet passen bij oalt.

Dat is in kort bestek de geschiedenis van oalt tot aan 2001 én het advies dat de Onderwijsraad erover gaf. Wat is er sindsdien gebeurd?

In het onderwijsveld was er wel begrip voor dat de raad een scheiding wilde aanbrengen tussen achterstandsonderwijs en cultuureducatie. Maar er waren ook zorgen over de werkgelegenheid van de oalt-leraren. En er waren twijfels over wie verantwoordelijk werd voor het organiseren van de taalschool. Uiteindelijk stopte per 1 augustus 2004 de bekostiging van oalt.

Inmiddels zijn we enkele jaren verder. De taalscholen zijn bepaald niet als paddenstoelen uit de grond geschoten. Binnen alle talen is sprake van een aanzienlijke teruggang in deelname. Sinds het stopzetten van de oalt-subsidie zijn er niet veel initiatieven geweest om lessen in de thuistaal buitenschools te organiseren. Er zijn enkele uitzonderingen, zoals de Chinese lessen in Rotterdam en Amsterdam. Maar voor het overige hebben de organisatoren van deze conferentie gelijk als ze zeggen: oalt is dood. En de vraag is dus: moeten we deze vorm van onderwijs weer tot leven wekken?

Het antwoord op deze vraag is volgens mij: ja, maar. Ja, maar dan niet het oude oalt. Liever nieuwe moderne vreemde talen via het model van de taalschool. Ik sta nog steeds vierkant achter het advies dat wij in 2001 uitbrachten. Ik pleit dus voor een lokale buitenschoolse voorziening voor onderwijs in nieuwe moderne

vreemde talen. Een voorziening die de overheid subsidieert, maar waar de deelnemers zelf aan meebetalen. Ik zal u zeggen waarom ik denk dat buitenschools taalonderwijs zinvol is.

Ik moet daarvoor eerst enkele recente maatschappelijke ontwikkelingen toelichten die gevolgen hebben voor ons onderwijs. U weet, de samenleving wordt pluriformer en internationaler. Dat was in 2001 ook al zo, maar nu, in 2006, kunnen we constateren dat het in versneld tempo gaande is. De invloed van globalisering van de economie op ons dagelijks leven is groot. Europa wil na 2010 de meest dynamische en concurrerende kenniseconomie ter wereld zijn. Nederland wil binnen Europa tot de best presterende landen behoren. Daarvoor moeten wij onder andere ons onderwijs verder internationaliseren. Nederlanders moeten meerdere talen kunnen spreken. Ze moeten ook kunnen samenwerken en kunnen samenleven met anderstaligen.

Dat laatste, samenleven met anderstaligen, is niet alleen om economische redenen van belang. Vandaag de dag zijn we, meer dan vijf jaar geleden, ervan doordrongen dat onze samenleving onder druk staat. Globalisering, individualisering en de komst van migranten naar Nederland hebben onze maatschappij drastisch veranderd. Ik zei het al in mijn inleiding: wij spreken daarover nu heel anders dan in 2001. Dat komt door de aanslagen in New York in september 2001, maar ook door de gebeurtenissen in eigen land rond Fortuyn en Van Gogh. Beleidsmakers en politici zijn maatschappelijke problemen duidelijker gaan benoemen. Politici erkennen bijvoorbeeld dat de integratie van nieuwkomers in onze samenleving niet altijd goed verloopt. Er is ook meer aandacht voor het veronderstelde gebrek aan normen en waarden bij onze jeugd in het algemeen. Veel mensen vinden dat het onderwijs een deel van deze problemen moet oplossen. Scholen zouden niet alleen wiskunde en biologie moeten doceren, maar leerlingen ook beschaafd gedrag moeten bijbrengen. Scholen moeten jongeren leren wat het steeds bredere begrip Nederlanderschap inhoudt. En hoe jongeren actief kunnen bijdragen aan onze multiculturele samenleving.

Deze twee maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op ons onderwijs. De eerste is de Europese kenniseconomie die maakt dat onze samenleving internationaler wordt. De tweede ontwikkeling is dat Nederlanders zich meer bewust zijn van de problemen van een multiculturele samenleving. En dat ze als reactie daarop zoeken naar sociale cohesie en hulp verwachten van het onderwijs.

In de adviezen van de Onderwijsraad van de afgelopen jaren vindt u beide trends terug. Wij hebben nagedacht over het internationaliseren van het onderwijs én over de sociale rol van scholen. Vorig jaar publiceerden wij een *Internationaliseringsagenda voor het onderwijs*. Wij pleitten daarin onder andere voor internationale doorlopende leerprogramma's op scholen. Dat wil dus zeggen: structureel een grote component vreemde talen en culturele kennis in het reguliere onderwijs. Over de samenbindende taak van scholen hebben wij al in 2003 geadviseerd. Wij concludeerden toen dat het onderwijs een duidelijke taak heeft bij het bevorderen van Nederlands burgerschap. We stelden voor om die taak wettelijk vast te leggen. Dat is inmiddels ook gebeurd. Voortbouwend op deze lijn heeft de Onderwijsraad vorig jaar, in 2005, geadviseerd om de socialisatietaak van het onderwijs ook op een andere manier vorm te geven. Wij hebben tegen de minister gezegd: maak een richtsnoer voor het onderwijs met daarin de elementen van onze cultuur en geschiedenis die we willen doorgeven aan volgende generaties. Deze canon kan het verhaal van Nederland vertellen. Het gaat niet alleen om het verhaal van autochtone inwoners, maar ook dat van immigranten en van inwoners van de voormalige Nederlandse koloniën. Dat kan ons helpen om een gezamenlijke culturele identiteit op te bouwen. Ook dit advies heeft de minister inmiddels overgenomen. Er is een commissie ingesteld onder leiding van de letterkundige Van Oostrom. Deze commissie gaat vaststellen wat er in de canon komt en wat leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs moeten weten. Binnenkort kunnen we kennismaken van het resultaat van het werk van de commissie-Van Oostrom.

Ik keer terug naar de taalschool. Want ik had u beloofd dat ik u zou vertellen waarom ik de taalschool vandaag nóg zinvoller vind dan vijf jaar geleden. Dat heeft alles te maken met de maatschappelijke ontwikkelingen en de adviezen die ik zojuist heb toegelicht. Feitelijk worden er in het reguliere onderwijs op dit moment maatregelen genomen om integratie en interculturaliteit te bevorderen. Een voorbeeld van zo'n maatregel is de taak van scholen om burgerschap te bevorderen. Andere voorbeelden zijn de invoering van een canon en het internationaliseren van leerwegen. Daarmee zijn in het regulier onderwijs andere manieren gevonden om de integratie te bevorderen dan via oalt. De basis voor de oorspronkelijke maatschappelijke functie van het onderwijs in eigen taal en cultuur is dus komen te vervallen.

De Onderwijsraad vond al in 2001 dat de didactische functie niet paste bij oalt, ik heb het al gezegd. We konden geen bewijzen vinden voor de stelling dat het leren van de thuistaal het leren van het Nederlands vergemakkelijkte. Voor zover ik weet zijn er in de afgelopen jaren ook geen belangrijke nieuwe inzichten op dit terrein gepubliceerd. Wel zijn er andere middelen voor achterstandsbestrijding waarvan de werking bewezen is. Te denken valt aan vroeg- en voorschoolse programma's. De Onderwijsraad denkt dat het beter is om de schaarse overheidsmiddelen dáárin te stoppen.

Daarmee blijft opnieuw alleen de derde functie over van het onderwijs in eigen taal en cultuur. Dat is de individuele functie, het persoonlijke belang dat mensen hebben bij het leren van een taal. Voor dit persoonlijke doel is het model van de taalschool zeer geschikt. Sterker nog, het is er in 2001 voor ontwikkeld. Dat is gebeurd omdat de Onderwijsraad toen al vond dat het individuele doel van oalt de andere twee doelen oversteeg. De maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen vijf jaren hebben deze visie bevestigd. Als de taalschool een buitenschoolse voorziening is waaraan meerdere partijen meebetalen dan past hij heel goed in het huidige tijdsbeeld. Mensen die een taal willen leren die de school, met al zijn internationale leerwegen, niet aanbiedt, moeten daarvoor een stapje extra zetten. Dat betekent: naast de reguliere lestijden studeren en er financieel iets voor over hebben. Dat geldt voor burgers die viool willen leren spelen, maar ook voor mensen die een nieuwe moderne vreemde taal willen leren.

Ik heb u met mijn bijdrage willen vertellen dat meertaligheid in het onderwijs een goed idee is, ja zelfs een must voor onze kenniseconomie. Ik heb betoogd dat de oude vorm van oalt geen geschikt instrument is voor die meertaligheid. Daarvoor klopten de doelstellingen achter oalt niet, en ook de praktijk was te weerbarstig. De Onderwijsraad kwam daarom vijf jaar geleden met het model van de taalschool. Ik vind dat meertaligheid beter kan worden bereikt via internationalisering van reguliere programma's. Daarmee bereiken we niet alleen allochtone kinderen, maar ook autochtone. Bovendien hoeft meertaligheid niet langer in dienst te staan van de bevordering van integratie. Daarvoor zijn, zoals ik u heb verteld, inmiddels andere maatregelen genomen in het onderwijs. Voor wie een taal wil leren die de school niet aanbiedt is de taalschool dus een uitstekend alternatief.

Ik zou iedereen die naar de taalschool wil van harte willen aanbevelen om dat te doen. Turks, Arabisch of Chinees leren lijkt me een uitstekende aanvulling op de internationaliseringsvaardigheden die jongeren op school al opdoen. Het zal ze helpen om ver te komen in een samenleving die in snel tempo globaliseert. Daarbij mogen ze van mij op straat iedere taal spreken die ze willen. Nederland, inclusief Rotterdam, mag best uitstralen dat het een internationaal en intercultureel georiënteerd land is.